

Н. В. УСТИНОВА

кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений вчитель України,
директор гімназії № 1 Херсонської міської ради

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ГІМНАЗИСТІВ НА УРОЦІ ТА В ПРОЦЕСІ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ

У статті розкрито особливості військово-патріотичного виховання гімназистів у процесі організації та проведення уроків і позакласної роботи, розглянуто основні його заходи, доведено нагальну потребу належної підготовки молоді до служби у Збройних Силах України, наголошується на актуальності переорієнтування векторної скерованості в роботі з організації військово-патріотичного виховання у зв'язку зі зміною суспільно-політичної ситуації в державі.

Ключові слова: гімназист, урок, позакласна робота, військово-патріотичне виховання, допризовник, військова служба, захист Вітчизни.

Стратегія сталого розвитку “Україна-2020”, схвалена Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, закріпила положення про те, що “Революція Гідності та боротьба за свободу України створили нову українську ідею – ідею гідності, свободи і майбутнього. Громадяни України довели і продовжують у надтяжких умовах щодня доводити, що саме гідність є базовою складовою характеру Українського народу. Україна переходить в нову епоху історії, і Український народ отримує унікальний шанс побудувати нову Україну”[8].

Процеси трансформації та реформування в нашій державі суспільних відносин торкнулися всіх сфер соціального буття й не залишили осторонь систему військово-патріотичного виховання молоді, пошуку й дослідження сучасних підходів до його організації та проведення в освітніх закладах, у тому числі й у гімназії. Це пов'язано з тим, що система військово-патріотичного виховання безпосередньо пов'язана з освітою, обороноздатністю держави, культурним і духовним розвитком суспільства.

Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013, зазначає, що “пріоритетом державної гуманітарної політики щодо національного виховання має бути забезпечення громадянського, патріотичного, морального, трудового виховання, формування здорового способу життя, соціальної активності, відповідальності та толерантності”[7].

Стаття 8 Закону України “Про військовий обов'язок і військову службу” від 25 березня 1992 р. № 2232-XII (з наступними змінами) закріплює положення про те, що підготовка громадян України до військової служби включає, зокрема, патріотичне виховання і допризовну підготовку [6]. Крім того, у ст. 9 названого Закону зафіксовано, що допризовна підготовка включається до Державного стандарту повної середньої освіти професійно-технічних і загальноосвітніх навчальних закладів [6].

Відображаючи соціальний, економічний, оборонний, культурний і духовний потенціал Української держави, військово-патріотичне виховання особистості постає як особлива, історично зумовлена форма соціальної практики, щомістить ідеологічні, навчально-методичні, програмно-нормативні, теологічні та організаційно-педагогічні складові, покликані задовольнити потребу суспільства у військово-патріотичному вихованні підростаючого покоління нанаціональних традиціях Українського народу [2].

Вірність Україні є невід'ємною ознакою національного свідомого громадянина. Ураховуючи становище, у якому наразі перебуває наша держава, цілком логічним є той факт, що першочерговим завданням освітньої галузі є виховання патріотизму учнівської молоді. У зміцненні патріотичних почуттів велику роль відіграє військово-патріотичне виховання, що покликане формувати бойовий, морально-психологічний дух, спонукати до фізичного вдосконалення громадянина-патріота, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини.

Останнім часом до проблем військово-патріотичного виховання молоді зверталися В. Зелений [1], М. Зубалій [2], В. Івашковський [3], Г. Коваль [4], В. Палагеша [9], М. Сухушин [9] та ін.

Водночас у їхніх та інших роботах по суті не відбито останніх тенденцій, що спонукають до перебудови всієї системи військово-патріотичного виховання старшокласників, спричиненої воєнною агресією проти суверенної Української держави з боку Російської Федерації, яка традиційно вважалася братньою до України державою.

Саме тому *метою статті* й стало висвітлення основних підходів до перебудови всієї системи військово-патріотичного виховання в сучасній старшій школі, насамперед у гімназії.

Виховання громадянина має бути спрямованим на розвиток патріотизму, національної самосвідомості, культури міжетнічних відносин, планетарної свідомості, правосвідомості, політичної культури, дбайливого ставлення до природи, моральності, культури поведінки особистості. Патріотизм постає як глибоке громадянське почуття, змістом якого є любов до свого народу, Батьківщини, усвідомлення своєї причетності до історії, традицій, культури свого народу, вболівання за його майбутнє.

Складовою системи національного виховання є військово-патріотичне, що передбачає вироблення високого ідеалу служіння народові, готовності до трудового та героїчного подвигу в ім'я процвітання Української держави. Воно покликане формувати громадянина-патріота, виробляти в нього глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Батьківщини, оволодівати військовими й військово-технічними знаннями, спонукати до фізичного самовдосконалення, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії Українського народу, його Збройних Сил.

В Україні давно ведеться інформаційно-ідеологічна боротьба на користь країни-окупанта, на відміну від фізичної (військової), яка розпочала-

ся фатального 2014 р. Наші воїни-захисники ціною свого життя виборюють мир на території держави. І сумно визнавати, що в такий важкий час наша армія на початку російської агресії переважно трималася на плечах волонтерів, громади та громадських організацій. Тому дуже актуальним наразі є виховання сильного громадського суспільства через призму військово-патріотичного виховання.

Як відомо, військово-патріотичне виховання – цілеспрямований, організований процес формування готовності юнаків старшого шкільного віку до строкової військової служби в Збройних Силах України. Його зміст визначено Конституцією, законами України, військовою Присягою та військовими статутами.

Військово-патріотичне виховання потребує дотримання таких принципів: гуманізації та демократизації; самоактивності й саморегуляції, що сприяють розвитку суб'єктивних характеристик, формують здатність до критичності й самокритичності, до ухвалення самостійних рішень, вироблення громадянської позиції, почуття відповідальності; системності; комплексності й міждисциплінарної інтегрованості; наступності та неперервності; культуровідповідності; інтеркультурності.

Ефективність військово-патріотичного виховання залежить від спрямованості виховного процесу, форм і методів його організації.

З метою відновлення, збереження й популяризації в суспільстві здобутків українського народу в боротьбі за свободу та незалежність; виховання в підростаючого покоління патріотизму, формування національної ідентичності, вшанування подвигу та героїзму захисників української державності Указом Президента України від 14 жовтня 2014 р. № 806 встановлено День захисника України, що відзначається щороку 14 жовтня, у Свято Покрови Пресвятої Богородиці – Покрови, українського козацтва.

Військово-патріотичне виховання молоді діалектично поєднує в собі низку окремих напрямів виховання: військового, морального, правового та ін. Проте головним результатом виховних зусиль має стати готовність молоді людини до військово-патріотичної діяльності як внутрішнього системного утворення, що передбачає п'ять основних компонентів – освітній, фізичний, психологічний, соціальний і духовний.

Військово-патріотичне виховання дітей і молоді – це процес цілеспрямованого систематичного формування почуття патріотизму, духовної та психологічної готовності до виконання громадянського й конституційного обов'язку щодо захисту суверенітету, територіальної цілісності держави.

Військово-патріотичне виховання гімназистів – це комплекс заходів із формування в них особистих позитивних необхідних якостей. Проблеми військово-патріотичного виховання в тісному зв'язку з національним, моральним і трудовим вихованням мають вирішуватись у навчальному процесі всіх закладів освіти. Військово-патріотичне виховання одержало подальший розвиток у різноманітних формах позакласних заходів. Вибір за-

ходів здійснюється з урахуванням інтересів учнів, підготовленістю організаторів, стану матеріальної бази.

У цій ситуації надзвичайно зростає роль предмета “Захист Вітчизни” як складової військово-патріотичного виховання, спрямованої на підготовку юнаків у теоретичному, практичному, фізичному й психологічному плані до майбутньої військової діяльності. Відповідно до Типових навчальних планів для загальноосвітніх навчальних закладів, вивчення предмета у 2015/2016 навч. р. здійснюється: 2 години на тиждень – у класах з профільним та військово-спортивним профільним навчанням; 1,5 години на тиждень – у класах всіх інших напрямів; 0,5 години було додано з вересня 2014 р. У той же час кількість годин на вивчення предмета може бути збільшена за рахунок варіативної частини навчального плану.

Провідну роль в організації військово-патріотичного виховання забезпечують класні керівники. Військово-патріотичне виховання потрібно здійснювати систематично, цілеспрямовано й наполегливо. Значну роль в організації військово-патріотичного виховання відіграють позашкільні, громадські організації, шефські військові частини, військово-шефська робота.

Роботу з батьками слід проводити за такими напрямками: роз’яснення батькам завдань військово-патріотичного виховання; ознайомлення батьків із основними методами роботи з дітьми, підлітками; залучення батьків до участі в позакласній і позашкільній роботі. Батькам можна рекомендувати форми й методи військово-патріотичного виховання дітей у сім’ї: ознайомлення дітей із сімейними бойовими та трудовими традиціями; бесіди про героїчні подвиги Українського народу; заохочення дітей на догляд могил воїнів і за допомогу інвалідам війни; розвиток інтересу до військових професій і служби в Збройних Силах України; фізична підготовка та загартування дітей.

Реалії сьогодення визначили пріоритетні напрями роботи з військово-патріотичного виховання дітей і молоді. Актуальними є уроки мужності (лист МОН від 13 серпня 2014 р. № 1/9–412), зустрічі з учасниками бойових дій на сході України та волонтерами, відвідання військовослужбовців, які отримали поранення та проходять реабілітацію в медичних закладах, написання листів у межах Всеукраїнської акції “Лист пораненому”, установа в навчальних закладах меморіальних дощок (знаків) на вшанування пам’яті загиблих воїнів-героїв.

Слід поновити діяльність пошукових загонів з метою вивчення бойового шляху військових частин, що розташовані на території населеного пункту, де знаходиться та чи інша школа (гімназія), військовослужбовців, що є випускниками або працівниками навчального закладу.

Потрібно відродити гурткову роботу військово-патріотичного напрямку на базі загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів, скорочення якої відбулося через мирну в минулому доктрину нашої держави.

У музеях бойової слави, відкритих при загальноосвітніх навчальних закладах, потрібно створити постійно діючі стенди, що відображають події збройної боротьби Українського народу за територіальну цілісність нашої

країни, участь випускників загальноосвітніх навчальних закладів, містян або односельців в антитерористичній операції. У нагоді тут будуть фотоматеріали, підготовлені Національним військово-історичним музеєм України.

При відзначенні національних свят і пам'ятних дат, зокрема Дня захисника України, Дня Гідності і Свободи, Дня Збройних Сил України, Дня Соборності України та ін. слід керуватися методичними матеріалами Українського інституту національної пам'яті; організовувати наукові конференції, семінари, “круглі столи”; проводити військово-спортивні змагання, фестивалі-конкурси патріотичної пісні, прози й поезії, творів образотворчого мистецтва; відвідувати музеї бойової слави; вшановувати сучасних героїв-захисників України та пам'ять загиблих за свободу, єдність і незалежність Українського народу.

У Методичних рекомендаціях з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014/2015 навч. р., розроблених Міністерством освіти і науки України, зокрема, зазначалося, що 2015 р. Україна разом із світовою спільнотою відзначатиме 70-ту річницю Перемоги над нацистськими окупантами та завершення війни в Європі. На виконання Рекомендацій до днів Пам'яті та примирення 8–9 травня 2015 р. по суті всі загальноосвітні навчальні заклади були долучилися до акції “Ті, хто боролися за Свободу”, ініційованої Українським інститутом національної пам'яті, та організували перегляд українських художніх і документальних фільмів, що відбивають український вимір Другої світової війни, наприклад: “Між Гітлером і Сталіном. Україна в II Світовій війні”, 2002 рік, авт. – Святослав Новицький; “Війна – український рахунок”, 2002 рік, авт. – Сергій Буковський; “Війна без переможців” 2003 рік, авт. – Ігор Чижев; “ОУН-УПА: війна на два фронти”, 2006 рік, авт. – Андрій Санченко; “УПА. Третя сила”, 2007 рік, авт. – Сергій Братішко, Віталій Загоруйко; “УПА. Тактика боротьби”, 2007 рік, авт. – Сергій Братішко; “Київ. Місто, що зрадили”, 2008 рік, авт. – Андрій Цаплієнко; “1377 спалених заживо”, 2009 рік, авт. – Іван Кравчишин; “Чорна піхота”, 2010 рік, авт. – Іван Кравчишин; “Рівень секретності “18”, 2011 рік, авт. – Іларіон Павлюк; “Служба безпеки ОУН. Зачинені двері”, 2011 рік, авт. – Віталій Загоруйко; “Хайтарма”, 2013 рік, авт. – Ахтем Сейтаблаєв; “Корюківка. Злочин проти людяності”, 2013 рік, авт. – Сніжана Потапчук; “Хроніка Української повстанської армії 1942-1954”, 2014 рік, авт. – Тарас Химич [5].

На думку Міністерства освіти і науки України, також заслуговує на увагу художній фільм “Поводир” (2014 рік, авт. – О. Г. Санін), що перегортає трагічні сторінки української історії, показує незламний дух Українського народу та його волю до свободи у драматичні часи Голодомору 30-х рр. ХХ ст., індустріалізації, колективізації та знищення інтелігенції[5].

Далі зупинимося на стані військово-патріотичного виховання в гімназії № 1 м. Херсона. Так, військово-патріотичне виховання в нашій гімназії здійснюється за такими напрямками: формування й розвиток в учнів загальнолюдських цінностей, орієнтації, національної гідності, культури

міжнаціональних відносин, морально-психологічних якостей громадянина-патріота; вивчення героїчної історії українського народу, духовної спадщини, національних традицій, символів, звичаїв; вивчення й роз'яснення ідейно-теоретичних засад державної незалежності й суверенітету, ролі й місця Збройних Сил України, значення військової служби й військового обов'язку в забезпеченні територіальної цілісності держави; вивчення історії Другої світової війни; пропаганда життя і діяльності видатних військових і громадських діячів, борців національного руху; співробітництво з державними органами влади, громадськими організаціями, засобами масової інформації з питань військово-патріотичного виховання, військово-фахової орієнтації молоді та підготовка її до служби в лавах Збройних Сил України; розвиток шефської роботи, надання допомоги ветеранам війни, антитерористичної операції, удовам та дітям загиблих захисників України.

Уся робота з військово-патріотичного виховання гімназистів традиційно спрямовується на формування в молоді позитивної мотивації до виконання патріотичного обов'язку – захисту України. З метою забезпечення високої ефективності та якості військово-патріотичної роботи, посилення її впливу на молодь у гімназії проводять такі заходи: проведення зустрічей, уроків мужності з учасниками Другої світової війни, із в'язнями концтаборів та учасниками тилу, із учасниками воєнних конфліктів за межами України та в антитерористичній операції на сході України; проведення мітингів до Дня Перемоги; випуск газет та плакатів військово-патріотичної спрямованості; проведення читацьких конференцій, перегляд та обговорення кінофільмів на військову тематику; виставка літератури в бібліотеці школи на військову тематику; відвідування заходів військово-патріотичної скерованості: екскурсії місцями бойової слави участь у міській спартакіаді допризовної молоді тощо.

Військово-патріотичне виховання в гімназії орієнтоване на формування свідомого громадянина, патріота, професіонала, людини зі шляхетними особистісними якостями і рисами характеру, світоглядом і способом мислення, почуттями, учинками та поведінкою, спрямованими на саморозвиток.

Головна мета військово-патріотичного виховання – набуття молодим поколінням соціального досвіду, формування в молоді рис громадянина Української держави, прищеплення почуття любові до своєї Батьківщини, потреби в служінні їй.

Навчальні заклади мають змогу активно долучилися до збору коштів на допомогу Українській Армії, беручи участь у Всеукраїнських акціях “Замість квітів – допомога Армії”, “Лист солдатові” та організовуючи ярмарки продажу солодощів “Насолоджуйся Україною!”, що стартували в перший тиждень нового навчального року. Крім того, учні й учителі мають змогу надавати адресну допомогу пораненим військовослужбовцям.

У загальноосвітніх навчальних закладах слід запроваджувати й практичний модуль – відкриті уроки, зокрема “У нашій пам'яті вони залишаться назавжди”, “Ви – світло миру”, “У нас єдине небо і земля єдина” та ін. Ме-

тою таких заходів має стати вшанування пам'яті Небесної Сотні, українських воїнів і мирних громадян, які загинули в ході антитерористичної операції на сході України, прищеплення любові до Батьківщини; виховання дисциплінованості, уважності, наполегливості; заохочення учнів до читання та роздумів над притчами Христовими, допомога дітям в усвідомленні важливої проблеми сьогодення – втрати цінності Богоспілкування; розширення й поглиблення знань дітей про державні символи України, потреба вчити учнів з повагою ставитися до рідної землі, народу, його традицій та звичаїв.

Під час уроків учні та вчителі-наставники досягатимуть мети військово-патріотичного виховання шляхом створення “Стіни скорботи”, де можуть розміщуватися фото та підготовлені біографічні довідки про земляків, які загинули в зоні АТО.

На практиці гімназисти мають змогу засвоїти навички того, як правильно себе поводити під час бою та правильно надавати першу медичну допомогу. Для цього імітують умови, що нагадують зону бойових дій, де учні можуть демонструвати свої практичні вміння та навички.

Гімназисти у ході уроків літератури на біблійній історії “Притча про свічку та свічник” мають нагоду навчитися пояснювати зміст понять “притча”, “удосконалення” та “духовний розвиток”, висловлювали власне розуміння щодо потреби духовного вдосконалення кожної особистості. Вихованці гуртка “Умілі руки” мають можливість виготовили макет карти України з різнокольорових ниток, де кожен регіон матиме свій колір. Навколо карти можна викласти фігурки людей, які тримаються за руки, що означатиме єдність народу, та прикрасили карту калиною як національним символом України.

У старших класах гімназії можна запропонувати реалізацію творчого проекту “Герої не вмирають”, де учасники заходу матимуть змогу відчути патріотичний дух учнів, які вшановували героїв Небесної Сотні, земляків, що воюють на Сході, які загинули в зоні АТО.

Крім того, найближчим часом слід ухвалити рішення про створення в місті клубу військово-патріотичного виховання молоді. Метою діяльності такої структури, насамперед, має бути об'єднання зусиль усіх, хто опікується молодіжною політикою в місті під загальнонаправлену ціль – підпорядкування процесу координування діяльності в цьому напрямі єдиному виборному громадському об'єднанню, здатному забезпечити належний рівень патріотичного й духовно-морального виховання підростаючого покоління, здатного на основі формування громадянсько-патріотичних почуттів і свідомості забезпечити вирішення завдань консолідації національно-політичних відносин, підтримання суспільної та економічної стабільності, зміцнення єдності Українського народу.

Висновки. Формування патріотичних почуттів означає вироблення і зміцнення почуття обов'язку до бойового й трудового подвигу Українського народу в ім'я збереження та процвітання своєї держави, прагнення бачити її єдиною і незалежною. У зміцненні патріотичних почуттів гімназистів значну роль відіграє військово-патріотичне виховання, покликане фор-

мувати бойовий, морально-психологічний дух, спонукати до фізичного вдосконалення громадянина-патріота, виробляти глибоке розуміння громадського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист України, оволодівати військовими та військово-технічними знаннями, а й вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії нашого народу, його Збройних Сил. У реалізації цих завдань вагома роль належить загальноосвітнім навчальним закладам, у тому числі й гімназіям.

Подальші дослідження порушеної нами в статті проблеми вбачаються в дослідженні стану бойового духу колишніх гімназистів, а нинішніх захисників України.

Список використаної літератури

1. Зелений В. О. Патріотичне виховання учнів 10–11 класів засобами хортингу [Електронний ресурс] / В. О. Зелений // Теорія і методика хортингу : зб. наук. праць. – Київ, 2014. – № 1. – Режим доступу: <http://horting.org.ua/node/41357>.

2. Зубалій М. Д. Військово-патріотичне виховання старшокласників у процесі позакласної роботи [Електронний ресурс] / М. Д. Зубалій. – Режим доступу: <http://lib.iitta.gov.ua/5422/1/226.pdf>.

3. Івашковський В. В. Військово-патріотичне учнівської молоді як засіб формування суб'єкта громадянського суспільства / В. В. Івашковський // Проблеми освіти : наук. зб. Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОНмолодьспорту України. – Київ, 2012. – Вип. 72. – С. 124–132.

4. Коваль Г. В. Особливості військово-патріотичного виховання в Україні / Г. В. Коваль // Наукові праці. Державне управління. – Миколаїв : ЧДУ імені Петра Могили, 2014. – Вип. 223. – Т. 235. – С. 34–39.

5. Методичні рекомендації з організації патріотичного виховання дітей та учнівської молоді у 2014/2015 навчальному році : додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 27 листопада 2014 р. № 1/9-614 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua>.

6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ (з наступними змінами) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2232-12>.

7. Про національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>.

8. Про Стратегію сталого розвитку “Україна-2020” : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

9. Сухушин М. П. Військово-патріотичне виховання молоді : підручник / М. П. Сухушин, В. О. Палагеша. – Київ : Слово, 2009. – 488 с.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2015.

Устинова Н. В. Военно-патриотическое воспитание гимназистов на уроке и в процессе внеклассной работы

В статье раскрываются особенности военно-патриотического воспитания гимназистов в процессе организации и проведения уроков и внеклассной работы, рассматриваются основные его мероприятия, доказываемая крайняя необходимость надлежащей подготовки молодежи к службе в Вооруженных Силах Украины, подчеркивается актуальность переориентации векторной направленности в работе по организа-

ции военно-патриотического воспитания в связи с изменением общественно-политической ситуации в государстве.

Ключевые слова: гимназист, урок, внеклассная работа, военно-патриотическое воспитание, допризывник, военная служба, защита Отечества.

Ustynova N. Military-Patriotic Education of School Children on a Lesson and in the Process of Extracurricular Work

In the article the features of military-patriotic education of schoolchildren in the process of organization and conducting lesson and extracurricular work open up, its basic events are examined, the absolute necessity of the proper preparation of young people to service in the Armed Forces of Ukraine is proved, actuality of reorientation of vector orientation in-process on organization of military-patriotic education in connection with the change of social and political situation in the state is underlined.

The process of transformation and reform in our state of social relations affected all spheres of social life and has left aside the system of military- patriotic education of youth, the search for and study of modern approaches to its organization and conduct of educational institutions, including those in the gymnasium. It is due to the fact that the system of military-patriotic education is directly related to education, state defense, cultural and spiritual development of society.

Reflecting the social, economic, defense, cultural and spiritual potential of the Ukrainian state, military- patriotic education of the person appears as a special, historically conditioned form of social practice that includes ideological, teaching, program- normative, theological, organizational and educational components designed to meet society in need of military- patriotic upbringing of the younger generation to national traditions of the Ukrainian people.

Taking into account position in that now there is our state, fully logical is circumstance that the near-term task of educational industry is education of patriotism of schoolchildren.

Key words: high school student, lesson, extracurricular work, military-patriotic education, youth of pre-military age, military service, defence of Homeland.